

ATLAS INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES

Open Access Refereed E-Journal & Refereed & Indexed
ISSN:2619-936X

Vol:5, Issue:21

2019

pp.550-557

Article Arrival Date: 18.07.2019

Published Date: 04.09.2019

CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA MİLLET KAVRAMININ SOSYOLOJİK ÖĞRETİMİ: MEHMET İZZET-NECMETTİN SADAK

THE SOCIOLOGICAL TEACHING OF THE NATION CONCEPT IN THE FIRST YEARS OF THE REPUBLIC: MEHMET İZZET-NECMETTİN SADAK

Kadir SAİN

G.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, Türkiye, ORCID: 0000-0002-6923-5268

Doç. Dr. Beyhan ZABUN

Gazi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi, Ankara, Türkiye, ORCID: 0000-0001-8974-9103

Doç. Dr. Şakir BERBER

Gazi Eğitim Fakültesi, Ankara, Türkiye, ORCID: 0000-0002-7699-2080

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.31568/atlas.346>

Article Type : Research Article

ÖZET

Bu çalışmada, Türkiye’de Cumhuriyetin ilk yıllarında millet kavramının sosyolojik öğretimi irdelenmiştir. Bu amaçla; önce Mehmet İzzet tarafından ve büyük ölçüde 1924 Sosyoloji Öğretim Programı bağlı kalınarak yazılan İctimaiyat (Sosyoloji) kitabı incelenmiş ve ardından Necmettin Sadak tarafından yazılan ve 1935 Sosyoloji Öğretim Programına bağlı kalınarak yazılan Toplum Bilim (Sosyoloji) kitabı incelenmiştir. Neredeyse ele alınan tüm konularda Osmanlı Dönemi Türkiye’si ile Cumhuriyet Dönemi Türkiye’si mukayesesi yapılan bu kitaplarda, Osmanlıya ait yapı, değer ve kurumlar eleştirilip küçük düşürülürken; Cumhuriyet’e ait çalışmalarından, yeniliklerin ve düzenlemelerinden övgüyle bahsedilip, yüceltilmiştir. Bu bağlamda her iki kitapta da millet kavramını çeşitli yönleriyle aydınlatmak için; milletin tanımı, millet olmak için gerekli olan unsurlar, milletleri meydana getirmede ırk ve coğrafya etkisi gibi konulara değinilmiştir. Ancak görülmektedir ki, her iki kitapta da, millet kavramı sosyolojik olmaktan ziyade, ideolojik tutumla aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mehmet İzzet, Necmettin Sadak, Millet, Sosyoloji Öğretimi

ABSTRACT

In this study, the sociological teaching of the nation concept in the first years of the Turkish Republic has been addressed. For that purpose, first of all, the book İctimaiyat (Sociology) written by Mehmet İzzet and on a large scale written as to be complied with the 1924 Sociology Curriculum, and then the book Toplum Bilim (Sociology) written by Necmettin Sadak and written as to be complied with 1935 Sociology Curriculum have been reviewed. While constitutions, values, and institutions belong to the Ottoman have been criticized and insulted; studies, innovations, regulations belong to the Republic have been acclaimed and praised in these books which have been compared Turkey in the Ottoman Period and Turkey in the Republic Period almost in all topics considered. In this context; topics such as definition of the nation, necessary elements to be a nation, the effects of the race and geography when give birth to the nations have been mentioned in order to enlighten the nation concept from various aspects in both books. However, it is seen that the nation concept has been transferred with ideological attitudes rather than being sociologic in both books.

Key words: Mehmet İzzet, Necmettin Sadak, Nation, Teaching Sociology

1. GİRİŞ

Sosyolojinin felsefeden ayrılışı ve müstakil bir bilim olarak Batı’da ortaya çıkışı 19. yüzyılın sonlarına doğru gerçekleşmiştir. Sosyolojinin ortaya çıkışının ardından Batılı sosyolog ve filozofların eserlerinden yapılan çeviriler, bu çeviriler üzerine yapılan yorum ve tartışmalar ile Türkiye’de sosyoloji kendini göstermeye başlamıştır. Türkiye’ye sosyolojinin yer edinmeye başladığı ilk yıllardan sonra, yaklaşık 25-30 yıl süreyle *sosyoloji* terimine karşılık olarak birçok farklı kavram kullanılmıştır. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür: İlm-i muâşere, hikmet-i içtimaiye, ilm-i cemiyet, mebahis-i ilmülmuavenese, ilm-i içtima, ilm-i içtimaiyat ve içtimaiyat (Ergun, 1979, s. 231).

Türkiye’de Cumhuriyetten önce 1910’lara doğru genel olarak sosyoloji çalışmalarının öncüsü olarak kabul edilen iki isim karşımıza çıkmaktadır: Ziya Gökalp(1876-1924) ve Prens Sabahattin(1879-1948). Özellikle Türkiye’de sosyolojinin bilimsel kimliğini kazanması noktasında Ziya Gökalp’ın katkıları büyüktür. Ardından Cumhuriyet Dönemi Türkiye’sine doğru gelindiğinde, sosyolojinin ülkemizde yer edinmesi ve gelişmesi noktasından büyük katkıları olan Mehmet İzzet, Necmettin Sadak ve İsmail Hakkı Baltacıoğlu gibi isimler görülmektedir (Zabun, 2013, s. 33).

Sosyoloji bilim olarak Türkiye’ye ilk girdiği zamanlar, döneminin üniversite düzeyinde eğitim veren kurumu olan Darülfünun’un dışına çıkamamıştır. Sosyoloji ile ilgilenenler de dönemin entelektüelleri ve Darülfünun’da hocalık yapanlar olmuştur. Ancak Cumhuriyetin İlanı’nda sonra 1924 yılında toplanılan İkinci Heyeti İlmiye Kongresi’nde alınan bir karar ile, sosyoloji dersleri, orta ve lise düzeyindeki okulların öğretim programlarına eklenmiştir. Böylece Osmanlı Dönemi’nde Darülfünun ile sınırlı kalan sosyoloji dersleri, Cumhuriyet Dönemi Türkiye’sinde ortaokul ve liselere de yayılmıştır. Bu bağlamda liselerde sosyoloji dersinde okutulmak üzere önce Mehmet İzzet’in İçtimaiyat(Sosyoloji) kitabı ve ardından Necmettin Sadak’ın Toplumbilim(Sosyoloji) kitabı devreye konulmuştur. Bu çalışmada, Cumhuriyetin ilk dönemleri olarak kabul süreçte sosyoloji derslerinde okutulan bu kitaplardaki millet kavramının sosyolojik öğretimi incelenmiştir.

2. MEHMET İZZET: İÇTİMAİYAT (SOSYOLOJİ)

Mehmet İzzet, sosyolojinin liselerde ders olarak okutulması kararından sonra Fransızca yazılmış olan *Terbiye ve Ahlaka Müteallik Tatbikatıyla İçtimaiyat Dersleri* adlı sosyoloji kitabını çevirerek ders kitabı olarak okunmasını sağlamıştır. Böylece liseler için çeviri de olsa ilk sosyoloji ders kitabını hazırlayan Mehmet İzzet, Türk düşünce tarihinde yer edinmeye başlamıştır.

Birçok farklı disiplinde çalışmalar içerisinde bulmuş olan Mehmet İzzet, Türkiye’de sosyolojinin bilim olarak yer edinmesinde ve gelişmesinde de büyük katkılar sağlamıştır. Mehmet İzzet’e göre sosyoloji toplumsal alanda yer alan gerçekliği değiştirmeden, olduğu gibi ele alıp değerlendiren bir bilimdir. Toplumbilimci(sosyolog) ise, bilimsel araştırma yöntem ve tekniklerini kullanarak toplumsal alanda meydana gelen olayları araştırıp veriler elde eden ve bu verileri halktan ya da yönetici kesiminden ilgili kişilerin bilgisine sunan kişidir (Kızılloluk, 2008, s. 34).

Burada ele alınacak olan İçtimaiyat(sosyoloji) kitabı; Mehmet İzzet tarafından yazılmış, 1929 yılında İstanbul’da Devlet Matbaası tarafından basılmış ve lise 3.sınıflar için ders kitabı olarak okutulmuştur. Mehmet İzzet *millet* konusuna kitabının ikinci kısmının on dördüncü faslında değinmiştir. Millet kavramını çeşitli yönleriyle aydınlatılmak için; milletin tanımı, millet olmakta ırk ve coğrafyanın etkisi, milletleri meydana getirmede tarihi olayların etkisi ve bir ülkü olarak millet konularına değinilmiştir.

Millet konusunun ele alındığı on dördüncü fasıl, millet kavramının tanımı ile başlamıştır. Belirli bir toprak parçası üzerindeki insanların, yabancı kimselerin siyasi hâkimiyeti altında yaşamak istememeleri ile milliyet hislerinin meydana gelmeye başladığını belirten İzzet, bu durumu somutlaştırmak için örnekler vermiştir. Örneğin, İstanbul'daki halifenin hâkimiyeti altındaki Arnavutlara veya Suriyelilere gönderdiği memurlar, bu milletler tarafından kabul edilmez ise onlarda milliyet duygusu ortaya çıkmaya başlamıştır denilebilir. Aynısı Londra'daki kralın gönderdiği memurları kabul etmeyen İrlandalılar için de geçerlidir. Bu noktalardan hareketle genel anlamda bir millet tanımı yapılmıştır: “Millet, beraber yaşamak isteyen ve başkalarıyla beraber yaşamak veya başkalarına boyun eğmek istemeyen insanların mecmuudur” (İzzet, 1929, s. 145).

Mehmet İzzet ırk, din, dil ve toprak(vatanın) millet olmak için temel unsurlar olduğu kabul etmiştir, ancak sonrasında bir takım açıklamalar yapmaktan kendini almamıştır. Bir milletin aynı ırktan geldiğini düşünenlere karşı çıkararak Avrupa örneğini vermiştir: “Avrupa’da hiçbir millet yoktur ki yalnız bir ırktan olsun” (İzzet, 1929, s. 146). Din konusunda yapılan açıklamalarda, dinin milli mücadelelere olan katkısı hakkında örnekler gösterilmiştir. Örneğin Lehistan ve İrlanda’da milli mücadelenin gerçekleşmesi için Katolik kilisesi çalışmalar içerisinde olmuştur (İzzet, 1929, 148). Dil konusuna gelindiğinde, Mehmet İzzet daha ayrıntılı açıklamalarda bulunmuştur. Dilin bir milletin kalbinin ve zihninin aynası olduğunu kabul eden İzzet göre: “Bir sosyolog(içtimaiyatçı) lisanın milli hayattaki ehemmiyetini inkâr edemez, fakat bu ehemmiyeti kayıtsız şartsız tasdik de edemez” (İzzet, 1929, s. 148). Buradan hareketle, dil birliği olmadığı halde millet olarak varlığını sürdüren ülkelerden örnekler vermiştir: İspanya, Amerika Hükümetleri, Brezilya, Portekiz gibi... Dilin farklı olması yani dil birliğinin milliyet bağlarını bozmayacağını belirten İzzet, bu konuda Girit’te ve Bulgaristan’da yaşayan Türkleri örnek vermiştir. O, eğer millet olmak için aynı dili konuşmak gerektiği kesin olarak kabul edilirse, o halde Girit’ten gelen ve Rumca konuşan ya da Bulgaristan gelen ve Bulgarca konuşan Türk’ü, Yunan veya Bulgar kabul etmek gerekir diye düşünmüştür. Dilin millet olma konusundaki yeri ve önemi kısaca şu şekilde ifade etmiştir: “Şüphe yok ki milli birliğin tamam olması için dil birliği de lazımdır. Lakin birlik çok defa milletin teşekkülünden evvel ve teşekkülünü mucip olan bir sebep değil, belki sonradan tahakkukuna çalışan bir gayedir” (İzzet, 1929, s. 149).

İrk, din ve dil ile ilgili açıklamalardan sonra, Mehmet İzzet, vatan konusuna değinmiştir. Burada dikkat çekken husus, vatanın yeri ve önemi ile ilgili açıklamaların, vatan şairi olarak anılan Namık Kemal’den yapılan alıntı ile verilmesidir: “Ona göre-Namık Kemal’e göre-vatan, öyle bir şimşiri veya bir kâtibin kalem ile çizilen mevhum hatlardan ibaret değil, millet, hürriyet, menfaat, uhuvvet, tasarruf, hâkimiyet, ecdada hürmet, aileye muhabbet, yâdı şebabet gibi birçok ulvi hislerin içtimайдan hâsıl olmuş bir mukaddes fikirdir” (İzzet, 1929, s. 147).

Böylece millet kavramının tanımı ve millet olmak için gerekli temel unsurların İçtimaiyat’ta nasıl ele alındıkları gösterilmiş olundu. Millet konusunun ele alındığı ön dördüncü fasılın sonuna gelindiğinde, millet sevgisi, bu sevginin nasıl olması gerektiği, nasıl gösterilmesi gerektiği ve bu süreçte kimlere ne görevler düştüğü konularına değinilmiştir.

Millet sevgisi ile ilgili: “Eğer milleti sevmek sade olunduğu, mazarını ve halini kusurlarına göz yumarak sevmek olsaydı muhabbetimizin saf ve sağlam olması, tenkit darbelerine dayanabilmesi şüpheli olurdu. Fakat bu hakiki millet sevgisi geçmişten ziyade gelecek içindir” (İzzet, 1929, s. 152-153) yapılan bu alıntıdan anlaşıldığı üzere, millet sevgisi geçmişten çok geleceğe yönelik atılacak adımlarla ve çalışmalarla ilişkilendirilmiştir.

Bu sevgi pasif bir duygu durumu olarak değil, aksine aktif bir eylem olarak düşünülmüştür:

Geçmiş seyretmekle kanaat etmeyen ve geleceği yaratan faal adam, bu toprak üzerinde yapılacak bir işi, tahakkuk ettirilecek bir gayesi olduğunu bilen kimse, hulasa bugünkü milletlerin hayat kavgasında yenmek için muhtaç oldukları vatanperver, kendi yapısı olan milleti sever, ne kadar naçiz olsa da emeği sayesinde, vazifeşinaslığı sayesinde istikbalde milletin eyleyeceği inkişafı düşünerek onu sever... Bugünkü insanların besledikleri büyük ve parlak hülyaların hakikat olması için herkesin ufak ve mahdut vazifesini itina ve aşkla yapması şarttır. Çünkü millet ancak bu sayede terakki edilebilir (İzzet, 1929, s. 153).

İçtimaiyat'tan alınan bu alıntıdan anlaşıldığı üzere; millet ve vatan sevgisi ile herkesin üzerine düşen görevi layıkıyla yerine getirmesi arasında bir ilişki kurulmuştur. Vatan ve milletini seven kişi, vazifesini en iyi şekilde yapan kişi olarak düşünülmüştür. Zira milletlerin hayat kavgasında istenilen hedeflere ya da ideallere ulaşmanın yolu; büyük veya küçük hangi mertebede bulunduğu fark etmeksizin, vatandaşların her türlü emeğini devreye koyarak, özenle ve aşkla görevlerini yerine getirmeye bağlanmıştır. Bu yaklaşımda Mustafa Kemal'in fikirlerini görmek mümkündür. Mustafa Kemal'e göre bir milletin kalkınması, toplumun tüm kesimlerinin topyekün bir kalkınma ile mümkündür. Şehirli, köylü, öğretmen, sanatçı, siyasetçi, sporcu, çiftçi, tüccar vs. fark etmeksizin herkes üzerine düşen görevi yerine getirdiği zaman, muasır medeniyetler seviyesine ulaşma yolunda ilerleme sağlanılmış olunacaktır. Mehmet İzzet tarafından yazılan bu ders kitabının millet bölümünde görülen yaklaşım, bu bağlamda, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve fikir babası olan Mustafa Kemal'den izler taşımaktadır.

3. NECMETTİN SADAK: TOPLUMBİLİM(SOSYOLOJİ)

Necmettin Sadak, 1910 yılında bugünkü ismi Galatasaray Lisesi olan Mektebi Sultani'den mezun olduktan sonra, Milli Eğitim Bakanlığı (Maarif Nezareti) tarafından yapılan sınavda başarı gösterdiği için, üniversite eğitimini almak üzere Fransa'ya gönderilmiştir. Fransa'nın Lyon Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde sosyoloji bölümünden mezun olduktan sonra 1913 yılında Türkiye'ye dönmüştür (Özyürek, 2015, s. 84). Türkiye'ye döndükten hemen sonra çalışmaya başlayan Necmettin Sadak, Milli Eğitim Bakanlığı (Maarif Nezareti) bünyesinde yer alan Telif ve Tercüme Dairesi'nde görev almıştır. Ardından Ziya Gökalp'ın Darülfünun'da Edebiyat Fakültesi Sosyoloji (İçtimaiyat) kürsüsünden ayrılmasın sonra, boşalan kürsüye profesör olarak atanmıştır (Anık, 2008, s. 175).

Darülfünun Edebiyat Fakültesi Sosyoloji kürsüsünde hocalık görevine başlayan Necmettin Sadak, sonraki süreçte basın işlerine ağırlık vermeye başlamıştır. Sadak, Kurtuluş Savaşı sırasında milli mücadeleyi destekleyici tutumuyla bilenen Akşam Gazetesi'ni, Kazım Şinasi Dersan, Ali Naci Karacan ve Falih Rıfkı Atay arkadaşları ile beraber 1918 yılında kurmuştur. Kurtuluş Savaşı yıllarında yayınlarını sürdüren Akşam Gazetesi, milli mücadeleyi destekleyici tutumundan taviz vermemiş ve Necmettin Sadak da yazılarında Ankara Hükümeti'ni desteklediğini açık bir şekilde belli etmiştir (İnuğur, 1993, s. 338-339).

Cumhuriyet Halk Fırkası'nın iktidar olduğu tek partili dönemde, Sivas milletvekili olarak 1927 yılında mecliste yer edinen Necmettin Sadak, siyasi alanda da çalışmalarını içinde olmayı başarmıştır (Özyürek, 2015, s. 84). 1950 yılına kadar sürdürdüğü milletvekili görevi boyunca, Türkiye'yi temsilen birçok uluslararası toplantının içinde bulunmuştur. Örneğin; 1932 yılında gerçekleştirilen Cenevre Silahsızlanma Konferansı, 1936 yılında imzalanan Montrö Boğazlar Sözleşmesi ve Milletler Cemiyeti'nde Türkiye'yi temsil etme görevleri bunların bazılarıdır (Yakut&Sağun, 2010, s. 116). Bu görevlerinin dışında Necmettin Sadak bir de Dışişleri Bakanlığı görevini de yürütmüştür. 1947'de 1950'ye kadar yürüttüğü bakanlık

görevinden sonra, sağlık sorunları nedeniyle çalışmalarını durdurmak zorunda kalmıştır (Özyürek, 2015, s. 84). Hayatının geri kalan kısmında arkadaşlarıyla beraber kurduğu Akşam Gazetesi'nde yazma işlerine devam eden Necmettin Sadak, yakalandığı kanser hastalığının tedavisi için gittiği New York'ta 1953 yılında vefat etmiştir (Uyar, 2001, s. 105).

Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1935 yılında düzenlediği kurultay toplantısında, eğitim ve kültür alanında düzenlemeleri içeren çeşitli kararlar alınmıştır. Bu kararlar, Cumhuriyet reformlarının topluma yayılması ve vatandaşlar tarafında benimsenmesi için, öğretim programlarında değişikliklerin yapılmasını öngörmüştür. Kurultayda alınan kararlar doğrultusunda öncelikle öğretim programlarında değişiklikler yapılmıştır. Ardından yapılan değişiklikler çerçevesinde, ders kitaplarının içeriğinin değiştirilmesine karar verilmiştir. Mehmet İzzet tarafından yazılan ve 1935 yılına kadar liselerde sosyoloji ders kitabı olarak okutulan İctimaiyat kitabı, yapılan program değişiklikleri ardından uygun içeriğe sahip olmadığı düşünüldüğü için yürürlükten kaldırılmıştır. Ve hemen akabinde, yerine uygun içeriğe sahip olduğu düşünülen ve Cumhuriyet Halk Partisi Sivas milletvekili Necmettin Sadak tarafından yazılan Toplum Bilim (Sosyoloji) kitabı kabul edilmiştir (Zabun&Berber, 2013, s. 71).

Necmettin Sadak'ın Toplum Bilim kitabı 1948 yılında Milli Eğitim Bakanlığı Yayın Müdürlüğü'nün talimatıyla Milli Eğitim Basımevi tarafından İstanbul'da basılmıştır. Liselerde sosyoloji ders kitabı olarak kullanılmak üzere basılan Toplum Bilim kitabı, başlangıç kısmı haricinde toplam on bölümden oluşmaktadır. Sadak, bu eserinin ikinci bölümünde millet(ulus) konusunu irdlemiştir.

Necmettin Sadak, Osmanlı'nın dağılma döneminde ortaya çıkmaya başlayan milliyetçilik(ulusalcılık) fikrinden başlayarak, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilke olarak kabul ettiği milliyetçilik anlayışına kadar geçen süreci anlatmaya çalışmıştır. Sadak'a göre, milliyetçilik fikrinin güçlenmeye başlaması saray nüfuzunun etkililik derecesiyle ilişkilidir. Merkezi otoriteyi temsil eden sarayın etki gücü azaldığı vakit, milliyetçilik fikri güçlenmeye başlamıştır. Osmanlıda güçlü bir merkezîyetçilik, meşrutiyet rejiminin yerini aldığı anda ulusçuluk fikrinin güçleneceği düşünülmüştür. Ancak Sadak durumun böyle olmadığını belirtmiştir. Ona göre birçok ulusu içerisinde barındıran Osmanlı'nın monarşik yapısını güçlendirmeye çalışması, gerçek ulusçuluk fikrinin doğması önünde büyük bir engel olmuştur (Sadak, 1948, s. 45).

Sadak, Tarih Encümeni'nin hazırladığı tarih çalışmalarından yaptığı alıntıyla hareketle, Osmanlı'nın yapmış olduğu hatayı göstermeye çalışmıştır: "Hürriyet ve müsavat esasları kabul olunur ve bir meclisi mebusan teşkil edilirse, Rum Rumluğunu, Bulgar Bulgarlığını, Sırp Sırplığını unutup Osmanlı olacak zannediliyordu" (Sadak, 1948, s. 45). Sadak, bu düşünceye sahip olanları bilgisiz kimseler olarak ifade etmiştir. Ona göre bu gibi düşüncelere sahip olanların meydana getirdiği hareket akımları, sadece politika içerisine hapsolmüştür. Bu nedenle hiçbir sonuç meydana getirememişlerdir. Zira O'na göre; milliyetçilik fikrini, devlet şeklinde değil, vicdanlarda yaşatmak gerekirdi. Onun içindir ki, öncelikli olarak: "Türkün varlığını öğrenmek ve öğretmek gerekiyordu" (Sadak, 1948, s. 46).

Bu bağlamda milli tarih ve dil çalışmaları irdelenmiştir. Sadak, milli(ulusal) tarih anlayışımızın ortaya çıkmasında bazı Batılı tarihçilerin büyük etkiye sahip olduğunu düşünmüştür. Batılı tarihçilerin Türkler hakkında yapmış olduğu kapsamlı çalışmalar ve yazdıkları kitaplar; Türklerin çok eski, köklü ve şanlı bir geçmişe sahip olduğunu göstermiştir. Batılı tarihçilerin çalışmaları sonucu ortaya çıkan bu farkındalık, Türkiye'de milli(ulusal) tarihe merak uyandırmıştır (Sadak, 1948, s. 46). Bu gelişmeler, İstanbul Darülfünun'da hocalık yapan Ahmet Vefik Paşa'nın çeşitli çalışmalara başlamasına neden olmuştur. Ahmet Vefik Paşa öncelikle, *Şecerei Türkiye*'yi şark Türk lehçesinden İstanbul

Türkçesine çevirmiştir. Ardından Türkçenin ne kadar zengin bir dil olduğunu, diğer lehçelerle kıyaslayarak göstermek için *Lehçei Osmanî* yazmıştır (Sadak, 1948, s. 46).

Süleyman Paşa ise; *Tarihi Alem* adlı tarih kitabı ile *Sarfı Türki* adlı bir gramer kitabı yazmıştır. Süleyman Paşa'nın fikirlerinin özetini, yazdığı bir mektuptan yapılan alıntıda görmek mümkündür. Mektuptaki ifadeler şu şekildedir: “Edebiyatımıza Osmanlı edebiyatı demek doğru değildir. Nasıl ki lisanımıza Osmanlı lisanı, milletimize Osmanlı milleti demektir yanlıştır. Çünkü, Osmanlı tabiri yalnız devletin adıdır. Milletimizin adı Türk'tür. Lisanımız da Türk lisanıdır” (Sadak, 1948, s. 46).

Böylece yaptıkları çalışmalarla Ahmet Vefik Paşa ve Süleyman Paşa, Türkiye'deki milliyetçilik hareketinin kıvılcımını yakmışlardır. Bu kıvılcım, önemli gelişmelerin yaşanması için elbette önemli bir adımdır. Ancak milliyetçilik fikri, dil ve tarih alanına sıkıştırdığı için büyük başarılar elde edilememiştir. Sadak, milliyetçilik(ulusçuluk) fikrinin tam olarak anlaşılmadığı ve bu nedenle de yanlış yollarda arayışlar içersine girenlerin olduğunu da belirtmiştir.

Ona göre; Panislamizm ve Panturanizm bu yanlış yollardan ikisidir. Milliyetçiliği dincilik olarak ele alanlar, Panislamizm fikrini ortaya atmışlardır. Bunlar, yaşadıkları yüzyılı göz ardı edip toplumsal bütünleşmenin din ile sağlanacağını düşünerek, tüm Müslüman nüfusunu Türk millet içerisinde görme hayalini kuran kişilerdi. Sadak'a göre bu kişileri “bilgisiz politikacılar” olarak ifade etmiştir (Sadak, 1948, s. 47). Milliyetçiliği ırk esasına dayanan bir fikir olarak algılayanlar ise, Panturanizm'i ortaya atmışlardır. Sadak'a göre bunlar, bir takım pangermanist fikirlerin etkisinde kalarak milliyetçiliğin tarihsel oluşumundan bihaber diler. Millet ve milliyetçilik için olmazsa olmaz kabul edilen vatan ve devlet birliğini göz ardı ederek yola çıkmış bu kişiler, farklı coğrafyalarda bulunan Türkleri birleştirmeyi düşünmüşlerdir. Sadak, Osmanlı Dönemi'nde ortaya atılan bu fikirleri önce göstermiş ve eleştirmiş, ardından Cumhuriyet Dönemi'nde ortaya atılmış olan milliyetçilik(ulusçuluk) fikrini ele almış ve övmüştür.

Türkiye Cumhuriyeti, kurulduktan sonra benimsediği temel ilkelerden biri milliyetçilik olmuştur. Bu milliyetçilik anlayışına göre; hem bilim ve teknikte gelişmiş medeniyetler takip edilmeli hem de ulusal ve milli değerler korunmalıdır. Kısaca medeniyette gelişmiş Batı Medeniyetleri, kültürde Türk Kültürü temel düstur olarak belirlenmiştir. Ortaya atılan bu milliyetçilik anlayışının işlevsel bir hale gelmesi için, ulusun önce değerini ve eksikliklerini görmesi gerekiyordu. Bunun içindir ki Cumhuriyet'ten sonra; Türk Tarih Tetkik Cemiyeti ve Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurulmuştur. Bu iki kurum ile, milliyetçiliğin temel iki ögesi olan tarih ve dil birliği oluşturulmaya çalışılmıştır. Ulusun tarihsel bir kurum olduğunun farkında olan ve Türk ulusuna kendi tarihini doğru bir şekilde öğretmeyi hedefleyen Cumhuriyetçi kadro, Türk Tarih Tetkik Cemiyeti'ni kurmuştur. Sadak, tarih ve milliyetçilik duygusu arasındaki etkileşimi şu ifadeleri ile belirtmiştir: “Ulusçuluk duygusu, her şeyden önce, geçmiş zamanlarda birlikte yaşayıştan, kamul şan ve şereflerden meydana gelir. Bunlar da kendi tarihimizi öğretir” (Sadak, 1948, s. 47).

Sadak'ın Türk milliyetçiliği için kullandığı şu ifadeleri: “Osmanlı İmparatorluğu devrinde cılız bir şekilde başlayan Türkçülük cereyanını bir tarafa bırakırsak, diyebiliriz ki Türk ulusçuluğu kamul büyük ölüm tehlikesi karşısında ayaklanan bir ulusun tarihte az görülmuş heyecan içinde, bin bir özveri, bin bir kahramanlık atılımları arasında doğan, büyük ulusal vicdanının eseridir” (Sadak, 1948, s. 47) Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinin milliyetçilik anlayışlarına bakışını özetler niteliktedir.

4. SONUÇ

Her iki kitapta da diğer tüm konularda olduğu gibi *millet* konusunda da Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türkiye'si mukayesesi yapılmıştır. Gerek Mehmet İzzet gerekse Necmettin Sadak tarafından Osmanlı Dönemi'nde kabul görmüş millet ve milliyetçilik anlayışları eleştirilmiş, Cumhuriyetçi kadro tarafından oraya atılan millet ve milliyetçilik ise övgüyle yüceltilmeye çalışılmıştır. Osmanlı Dönemi'nde yaşanan gelişmeleri *cılız* olarak değerlendirirken; Cumhuriyet Dönemi'nde yaşanan gelişmeleri *tarihte az görülmüş* olarak ifade etmiştir. Bu bağlamda Osmanlı'nın son zamanlarında ortaya atılmış Panislamizm ve Panturanizm gibi akımlar hem eleştirilmiş ve bu akımları ortaya atanlar ise *bilgisiz politikacılar* ve *milliyetçiliğin tarihsel oluşumundan bihaber kimseler* olarak nitelendirilmiştir.

Mehmet İzzet'te Türkçü ve toplumcu bir millet anlayışı ön plana çıkarken; Necmettin Sadak'ta Cumhuriyetçi bir millet anlayışı dolayısıyla Atatürk milliyetçiliği ön plana çıkmaktadır. Görülmüştür ki; yeni kuruluş diğer tüm ulus devletler gibi, Türkiye Cumhuriyeti de eğitimin siyasal toplumsallaştırma işlevine yönelik önemli çalışmalar içerisinde bulunmuştur. Zira her iki kitapta da görülen en belirgin özellik sosyolojinin yeni bir toplum yaratma çabalarından büyük ölçüde etkilenmiş olmasıdır. Mehmet İzzet, nispeten objektif, bilimsel bir şekilde konuları ele almaya çalışmış olsa da, Necmettin Sadak hükümet sözcüsü edasıyla Cumhuriyetçi kadronun yaptığı icraatları tek tek saymaktan geri adım atmamıştır. Bu durum, sosyolojinin temel konularından biri olarak *millet* kavramının Cumhuriyet Dönemi lise sosyoloji ders kitaplarında ne ölçüde sosyolojik ve bilimsel olarak ele alındığını resmetmesi açısından önemlidir.

Cumhuriyet Döneminde sosyoloji ders kitaplarına yüklenen bu görevler, dersi olması gereken hedefleri dışında kullanılmasına neden olmuştur. Zira Cumhuriyet Dönemi sosyoloji dersleri; tarihsel süreç içerisinde toplumların geçirmiş oldukları değişim ve dönüşümlerin nedenleri bilimsel yollarla incelemek, elde edilen genellemelerden hareketle ilerde meydana gelebilecek durumlar hakkında öngörü sahibi olunmasına yardımcı olmak ve bu yolla da bireyin içinde yaşadığı toplumu nesnel ve somut bir şekilde tanımasını sağlamak gibi amaçların ötesinde, daha çok egemen gücün kendi siyasi hedeflerine ve ideolojisine uygun olacak bireylerin yaratılması için kullanılmıştır. Bu durum belirli ölçüde eğitimin siyasal işlevi olarak vatandaş yetiştirme işlevi bakımından mazur görülebilir ancak bilimsel ve toplumsal gerçeklerden uzak bir içerik sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Anık, M. (2008). Lise sosyoloji ders kitapları üzerine eleştirel bir değerlendirme. *Sosyoloji Dergisi*, 3(16), 145-191.
- Ergun, D. (1979). *100 sorudan sosyoloji el kitabı*. İstanbul: Gerçek.
- İnuğur, M. N. (1993). *Basın ve yayın tarihi*. İstanbul: Der.
- İzzet, M. (1929). *İçtimaiyat(Sosyoloji)*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- Kızılloluk, H. (2008). Ülkemizde sosyolojinin tanınmasında ve gelişmesinde katkıları olan bir düşünür: Mehmet İzzet. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 9(2), 31-44.
- Özyürek, M. (2015). Sosyolog ve gazeteci yönüyle Necmettin Sadık Sadak. *Atatürk Dergisi*, 4(2), 82-97.
- Sadak, N. (1948). *Toplumbilim(Sosyoloji)*. İstanbul: Milli Eğitim.

Uyar, H. (2001). Necmettin Sadık Sadak. M. Ö. Alkan (Ed.), *Modern Türkiye’de siyasi düşünce Kemalizm içinde*(s. 102-112). İstanbul: İletişim.

Yakut, K. & Sağun, P. Y. (2010, Ekim). *Gazeteci Necmettin Sadık Sadak’ın düşünce dünyası*. Tercüman-ı Ahval-in 150. Yılında İstanbul’da Fikir Gazeteciliği Sempozyumu’nda sunulmuş bildiri, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Zabun, B. & Berber, Ş. (2013, Ekim). *İdeolojik sosyoloji öğretimi: Halk Fırkası programı doğrultusunda yazılan ilk ders kitabı(Necmettin Sadak)*. Uluslararası Katılımlı Yedinci Ulusal Sosyoloji Kongresi’nde sunulmuş bildiri, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla.

Zabun, B. (2013). Türkiye’de sosyoloji öğretimi üzerine ilk kapsamlı çözümlenme: Hilmi Ziya Ülken. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(1), 31-50.

